

SLAVLJE MISE

(LITURGIJSKI PROPISI I PRAKSA)

Poznati ispriznati nestor liturgijskog pokreta i liturgijske obnove u našim stranama o. Martin Kirigin tvrdi kako je danas „teško naći dva misnika koji posve jednako mise” (SB 25/1985, 2). Imajući na umu da se radi o čovjeku koji je sigurno dobro upućen u stvarnost liturgijske obnove u našoj domovinskoj Crkvi, možemo tu njegovu tvrdnju shvatiti i pozitivno ali i negativno. Dobiva se ipak utisak da se u slavljenju svete mise ne iskorišćuju sve mogućnosti koje nam Crkva daje na raspolaganje. A to je nerijetko na duhovnu štetu onih koji s nama zajedno slave taj nezaobilazni zalag svoga vječnog spasenja.

Na želju i poticaj neke subraće svećenika, da na jedno mjesto skupim liturgijske propise, odnosno naputke, gdje se bilo iz subjektivnih ili objektivnih razloga radi drukčije (odnosno samo jednostrano), činim to – *optima fide* – donoseći ih redom prema dijelovima samoga misnog slavlja. Radi opravdanih razloga nije mi moguće na ovom mjestu i ovom prilikom davati pojašnjenja uz pojedine točke. To se daje izvesti nekom drugom zgodom. Zasada imajmo na umu uzreku: *omnia causa fiunt!*

I. Opće napomene

– „Svojim redanjem. . . mi smo na poseban i izuzetan način *združeni* s euharistijom. Mi na neki način postojimo od nje i za nju, postojimo i posebnim smo zadaćama *zaduženi* 'za nju' ” (Ivan Pavao II, u: VG str. 7).

KRATICE:

OURM – *Opća uredba Rimskog misala* (drugo tipsko izdanje, 27. 3. 1975.

RM – *Red Mise* (hrvatsko izdanje), Zagreb (KS) 1980.

VG – *Večera Gospodnja* (Ivan Pavao II: *Coenae Dominicae*): niz „Dokumenti” 58 – KS, Zagreb (1980).

Nd – *Neprocjenjivi dar* (Sveta Kongregacija za sakramente i bogoštovlje: *Inaestimabile donum*): niz „Dokumenti” 58, KS, Zagreb (1980).

NC – *Novi časoslov*. Temeljni dokumenti, Zagreb KS 1972.

U – *Uputa o štovanju euharistijskog misterija* (Sveta Kongregacija obreda: *Instructio de cultu mysterii*): niz „Dokumenti” 59, KS, Zagreb (1980).

CE – *Caeremoniale episcoporum*, Editio typica, Vatikan 1984.

N – *Notitiae*, glasilo Sv. Kongregacije za bogoslužje.

B.F. – Balthasar Fischer, ugledni njemački liturgičar, konzultant Svete Kongregacije za sakramente i bogoštovlje; vidi u SB 4 (79) 359-362).

– „Učimo se obazrivo otkrivati istinu o (našem) nutarnjem čovjeku, jer upravo taj (naš) nutarnji čovjek *postaje stanom* Boga nazočnog u euharistiji” (n. d., str. 13).

– „Moramo uvijek budno paziti da taj veliki susret s Kristom u euharistiji ne postane za nas *običnom navikom*, kako ga ne bismo primali nedostojno” (n. d., str. 15).

– „Euharistija je zajednička dobit čitave Crkve kao sakramenat njezina jedinstva. Crkva, prema tome, ima strogu *dužnost da određuje sve* što spada na slavljenje euharistije i sudjelovanje u njoj. Treba, dakle, da postupamo po uputama koje je dao posljednji Sabor. . . Moramo se *držati odredaba*. . . i u pogledu pravila što ih o euharistijskom otajstvu donose liturgijske knjige kao i u pogledu uputa koje su posvećene istom” (n. d., str. 31).

– „Krivotvoritelj je tko u ime Crkve Bogu iskazuje štovanje *suprotno načinu* što ga je Crkvasbožanskom vlašću ustanovila te je u njoj u običaju” (n. d., str. 46).

– „Vjernici imaju pravo na *autentičnu liturgiju*, a ona je takva kada se vrši onako kako to Crkva hoće i određuje. Crkva je predvidjela i *moćnosti prilagodbe*, kada to zahtijevaju pastoralne potrebe različitih mjesta ili grupa” (Ondje).

– „U ime Predaje molimo sve svoje sinove i sve katoličke zajednice da obnovljenu liturgiju slave s *dostojanstvom* i gorljivom *pobožnošću*” (Pavao VI, u Nd, str. 54).

– „Za gajenje pravilnog izvođenja svetih čina i aktivnog sudjelovanja vjernika nije dosta da službenici samo pravilno obnavljaju svoju funkciju, prema propisima liturgijskih zakona. Oni se moraju tako vladati, da *samim držanjem* usade smisao i osjećaj za sveto” (U, br. 20).

– „Veliku brigu treba posvetiti odabiranju i raspoređivanju *onih* osnovnih oblika (euharistijskog slavlja) što ih je predložila Crkva koji će, poštujući okolnosti osoba i mjesta, jače promicati *djelatno i puno sudjelovanje*, a tako i bolje odgovarati *duhovnoj dobrobiti vjernika*” (OURM br. 5).

– „Pogrešno je ako misa radnim danom *traje* uglavnom manje od pola sata. Nedjeljna i blagdanska misa bi trebala trajati najmanje jedan puni sat” (B. F.).

– „Narav predsjedateljskih dijelova (kao i onih koje obavljaju drugi službenici oltara) traži da se izgovore *jasno i glasno*, te da ih svi slušaju pažljivo” (OURM 12; usp. CE 116).

– „*Bezizražajno* i bez pauza *čitanje i izgovaranje* tekstova spada među najgore *pogreške* u misnom slavlju. Pogrešno je ako celebrant (čitač, pjevač) govori (čita, pjeva) dok vjernici *mijenjaju položaj* tijela, jer to nužno stvara nemir” (B. F.).

– „Za vrijeme kratkog nagovora (na početku mise), slično kao i kod propovijedanja, traži se puni *vizuelni kontakt* sa zajednicom. To se također traži kod čitanja tekstova, barem kod misnih čitanja; jedan prigodan i neusiljen vizuelni kontakt s prisutnima” (B.F.).

– „Teška pogreška je ako nisu, nikako ili gotovo nikako, iskorištene ponudene mogućnosti autentičnog slavlja. Tu spada *voditelj* pjevanja (koji svakako treba biti prisutan na svakoj nedjeljnoj i blagdanskoj misi) i *kađenje* križa, oltara i darova s obadva za to predviđena mjesta (na početku mise i prikazanju)” (B. F.), te svećenika i naroda, kod ophoda i naviještanja evanđelja i kod podizanja hostije i kaleža iza posvete (Usp. OURM 19, 235, 77).

II. Priprava za misu

1. Dostojanstvo misnog slavlja zahtijeva od svih službenika oltara *sabranost* – bez žurbe i nepotrebnog *razgovaranja*, u sakristiji, u vremenu od zadnjih četvrt sata prije početka mise. – A za svećenike novi *Kodeks* u kan. 909. donosi: „Svećenik neka ne propušta da se za slavljenje euharistijske žrtve pripravi dužnom (prikladnom) molitvom i da po završetku (euharistijskog slavlja) Bogu zahvali.”

2. Svi koji koncelebriraju *oblače se* bar u albu s pojasom i štolom. Prije oblačenja albe, ako ona oko vrata ne pokriva potpuno obično odijelo, neka stave amikt (usp. OURM 81; CE 125).

3. Predvoditelj slavlja će još jednom *prekontrolirati* da li je za misno slavlje spremno sve što je potrebno (tekstovi, kruh, vino, voda. . . itd.).

4. *Pred sam početak* mise – sve treba biti na svome mjestu:

– *uz sjedalo* predvoditelja (glavnog celebranta) *ili u rukama poslužitelja* – misal; također i pjesmarica (ako je predviđeno pjevanje mise ili pod misom) (usp. OURM 80a; također i 86, 87, 88).

– *na oltaru* – samo evanđelistar (različit od knjige s drugim čitanjima), ako se ne nosi u ulaznoj procesiji, te križ „koji će okupljena zajednica moći dobro vidjeti” i svijećnjaci s upaljenim svijećama (dvije, četiri ili šest) raspoređenim tako „da vjernici mogu lako pratiti što se na oltaru zbiva ili se na nj stavlja”; (i križ i svijeće mogu biti i pored oltara) (usp. OURM 79, 269, 270).

– *na ambonu* je knjiga s čitanjima i knjiga s vjerničkim molitvama (usp. OURM 80h, 272).

– *na stoliću* pored oltara (odnosno, u prezbiteriju): kalež prekriven velom, tjelesnik, ubrus, (pala), plitica, ciborij s kruhom za pričest svećenika (koncelebranta), službenika oltara i naroda, vrčići s vinom i vodom, plitice za pričest vjernika, posuda i ubrus za pranje ruku, (knjižice za koncelebrante). Kalež je pokriven velom boje dana ili bijele boje (usp. OURM 79, 80c; RM 5,27).

– Samo u *izuzetnim slučajevima*, kad drukčije nije moguće, može se držati misal i lekcionar na prikladnom stalku za knjigu, i to na sredini oltara, budući da je kalež (i ostalo) na stoliću (usp. *N*, 143-4 (1978), t. 3).

– Ako je pjevana misa, (i ako se samo neki dijelovi pjevaju), *voditelj pjevanja* (i pjevači) moraju biti na svojim mjestima s već spremnim repertoarom što će se pjevati, tko i kada (usp. *OURM* 12,19, 22,56,63,64,272,274,275,313,324).

III. Uvodni obredi

1. „Kad je *misa već započela*, ne smije se ni u kojem slučaju nitko više pristupiti koncelebraciji” (*OURM* 156; usp. i *Nd.*, br.7).

2. Misnik (koncelebranti) i službenici iskažu oltaru (bez svetohraništa) počast najprije *dubokim naklonom* (odnosno poklicanjem ako je svetohranište sa svetotajstvom na njemu); zatim slijedi poljubac oltaru (usp. *OURM* 84, 85, 163; *RM* 2).

3. Misnik (glavni celebrant) započinje misu i predvodi sve ostalo do uključivo zborne molitve *ispred svoga sjedala*. Poslužnik, kad je potrebno, drži pred njim misal (usp. *OURM* 86, 163; *RM* 2; *CE* 131).

4. „Ako se kod ulaza ne pjeva, govore naglas antifonu iz misala vjernici ili neki od njih ili čitač; – ili pak sam svećenik ali tek *nakon pozdrava*” (*OURM* 26b; usp. i *OURM* 152).

5. *Kratki uvod* u slavlje dotičnog dana, posebno blagdana i spomendana svetaca dužnost je u prvom redu predvoditelja (odnosno kojeg drugoga podesnog službenika) (usp. *OURM* 86; *RM* 3; *CE* 132).

6. Hrvatski prijevod Reda mise donosi za pokajnički čin *pet različitih poziva* – kao uzorke. Osiromašenje je bogatstva samog slavlja ako se uzima uvijek jedan te isti oblik (usp. *RM* str. 330).

7. Pokajnički čin ima *tri* oblika – za svakodnevno slavlje mise (usp. *RM* str. 330–332); *četvrti* je oblik blagoslova vode i škropljenja blagoslovljenom vodom koji se može primijeniti u svim nedjeljnim misama (i subotom navečer ako je misa od nedjelje) (usp. *RM* str. 449–451; *CE* 133).

– U prvom obliku pokajničkog čina, kod izgovaranja „moj grijeh...” udara se u prsa samo *jedan* put, a ne tri puta (usp. *RM* str. 330; *N* 148 (1978) t. 10a).

– Oblik br. 3 (*tropirani*) valja shvatiti kao uzorak (usp. *OURM* 30b).

8. „*Slavu* (koju treba radije pjevati) može započeti sam misnik (glavni celebrant), *ili* jedan od koncelebranata, *ili* pjevači *ili* svi zajedno.” Dok se himan pjeva, *svi stoje* (*OURM* 87; *RM* 5; *CE* 135; usp. *N* 148 (1978) t. 14a).

9. Nakon „*Pomolimo se*” – što se izvodi sklopljenih ruku – u zbornoj molitvi predviđena je najprije za sve kratka molitva u *šutnji*. (Usp. *OURM* 23, 88; *RM* 6; *CE* 136).

10. Kada se neposredno prije mise zajednički slavi *Jutarnja* ili *Srednji čas*, liturgijski čin može započeti: ili uvodnim retkom i himnom Jutarnje odnosno časa, osobito svagdanom; ili pjevanjem ulazne pjesme s ulaznom procesijom i pozdravom celebranta, osobito nedjeljom i blagdanom. U oba slučaja *ispušta se uvodni misni obred*. Zatim se nastavlja psalmodija Jutarnje, odnosno časa, sve do kratkog čitanja isključivo. Nakon psalmodije, ispustivši pokajnički čin, a ako je zgodno i Gospodine smiluj se, govori se, odnosno pjeva – već prema rubrikama – Slava, odnosno zborna misna molitva, nakon koje slijedi liturgija riječi.

Večernja se spaja s misom kojoj neposredno prethodi na isti način kao i Jutarnja odnosno Srednji čas. Ali I. večernja svetkovina, nedjelja ili blagdana Gospodnjih što padaju na nedjelju, ne može se slaviti dok nije završena misa prethodnog dana, odnosno doba (usp. *NC* 94, 95, 96, 97.).

IV. Služba riječi

1. Predsjedatelju je *slobodno* uvesti *kratko* u službu čitanja (usp. *OURM* 11).

2. Čitanja *neevanđeoskih tekstova* neka se povjere za to određenom čitaču ili drugim licima (može i ženskim osobama) koji treba da su duhovno i izvedbeno pripravljeni (usp. *OURM* 34, 150; *Nd* 2 i 18). – *Misnik* čita ta čitanja *samo* ako momentalno nema pogodnog čitača. (Usp. *OURM* 96; *RM* 7,9).

3. *Pripjevni psalam* (pjesma između neevanđeoskog čitanja i evanđelja) *sastavni je dio* liturgije riječi. Poželjno je da se izvodi pjevajući ali se *ne može zamijeniti bilo kojom* drugom pjesmom (usp. *OURM* 36; *Nd* 2; *N* 180–1–2–3 (1981) t. 22).

– „Kad je prije evanđelja samo jedno čitanje, onda:

a) u vrijeme kad se govori Aleluja, može se uzeti:

- 1) bilo alelujski psalam,
- 2) bilo psalam iz lekcionara i Aleluja sa svojim retkom,
- 3) bilo samo psalam,
- 4) bilo samo Aleluja.

b) u vrijeme kad se *ne* govori Aleluja, može se uzeti:

1. ili psalam,
2. ili predevanđeoski redak (Slava Tebi, Kriste Bože...)” (*OURM* 38; usp i *OURM* 36, 37).

4. Vrijedi za sva čitanja u misi: – *ne* govori se: *prvo* čitanje, drugo, treće..., niti ona rečenica *pred* samim čitanjem. (Usp. *OURM* 95; *N* 143–4 (1978) t. 5).

5. Kod *poklika Aleluja (i pripadajućeg verza)* stoji se (usp. *OURM* 21; *CE* 140).

6. Ako se Aleluja odnosno predevanđeoski redak *ne pjevaju, mogu se* ispustiti (usp. *OURM* 39).

7. U koncelebraciji koju predvodi biskup, svećenik koji mjesto đakona čita (pjeva) evanđelje *traži i dobiva* blagoslov od biskupa. Za đakona to vrijedi i kad predvodi svećenik (usp. *CE* 74; *OURM* 131; *RM* 11; usp. još *CE* 140).

Kad je sam ili u koncelebraciji bez biskupa, onda svećenik sagnut *prema oltaru* tiho moli: „Očisti...” (N 181–2–3 (1981) t. 17).

8. Kod „Gospodin s vama” na početku evanđelja *ne šire se ruke.* (Usp. *OURM* 95; *RM* 12; *CE* 141).

9. Nakon čitanja svetopisamskih tekstova odnosno homilije, koja „se drži kod sjedala ili na svom ambonu” (*OURM* 97), predviđena je „kao sastavni dio slavlja sveta *šutnja*, da nazočni mogu porazmisliti o onomu što su netom čuli” (*OURM* 23; *RM* 14; *CE* 142).

– Homilija (propovijed), „koja se ima držati u sve nedjelje i zapovjedne blagdane, a preporučuje se i u druge dane” (*RM* 14) – organski je dio misnog slavlja i ima se izgovarati *bez izolirajućih dodataka–umetaka*, kao što su „Hvaljen Isus”, znak križa ili molitva (pjesma) Duhu Svetom.

10. Za *simbol vjere*, koji izgovaraju ili pjevaju svećenik (–ci) i sav narod, predviđena su *dva oblika* s dva uzorka uvoda (usp. *RM* str. 336–338; *N* 148 (1978) t. 14b).

11. *Sveopću molitvu* (molitvu vjernih) *predvodi i završava* misnik (glavni celebrant) ispred svog sjedala ili s ambona, dok molitvene *nakane govori* (iznosi) đakon, pjevač, čitač ili netko drugi (usp. *OURM* 47, 99, 132, 151) s ambona ili nekoga drugog mjesta. Završnu molitvu misnik moli *raširenih ruku* (usp. *CE* 141).

V. Euharistijska služba

1. Prije pripremanja darova đakon (akolit) *spremi oltar* (misal, tjelesnik, ubrus, kalež; velum kojim je kalež bio prekriven ne donosi se na oltar). (usp. *OURM* 80c, 100, 133, 145; *RM* 17; *CE* 145).

2. Darove priprema *đakon* ili na stolicu *pored oltara* ili na samom oltaru, odnosno *misnik* (glavni celebrant) *na oltaru*. (Usp. *OURM* 49, 100–107; 133, 166; *RM* 18–26; *CE* 145–152).

3. Molitve misnika (glavnog celebranta) uz prinos darova u pravilu se *mole tiho*, no *smiju se* izgovoriti naglas (usp. *RM* 19; *CE* 146, 147).

4. Treba gledati na *međusobni očit odnos* između skupljanja milostinje i prinošenja darova (usp. *OURM* 49d; *RM* 18; *CE* 145).

5. Za vrijeme darovne molitve (koja se pjeva ili govori) i završava *kraćim* oblikom (po Kristu Gospodinu našem) *svi stoje* (usp. *OURM* 21, 32; također i *N* 143-4 (1978) t. 1a).

6. Prije predslavlja je predsjedatelju *slobodno* vrlo kratko uvesti vjernike u euharistijsku molitvu (usp. *OURM* 11).

7. *Poklik „Svet”*, koji je sastavni dio euharistijske molitve, pjeva ili glasno govori *sav narod* sa zborom, službenicima i svećenikom (–cima). (Usp. *OURM* 55b, 168; *RM* 27; *CE* 40, 154).

8. Kod nas su u legitimnoj upotrebi *četiri* euharistijske molitve (plus *tri* molitve za mise s djecom). – Kod četvrte euharistijske molitve valja paziti na vlastito nepromjenjivo predslavlje koje ona ima i mora se uvijek uzeti. (Usp. *OURM* 322d, e.)

9. Za vrijeme posvete epikleze svi misnici (koncelebranti) drže *ispružene ruke* nad prikaznim darovima *do uključivo* „...Gospodina našega Isusa Krista” (I, II, III), odnosno „... što nam ga on ostavi za savez vječni” (IV) (usp. *OURM* 174a, 190a, 184a, 188a; *RM* 90, 103, 110, 119).

10. „Dijelove što ih svi suslavitelji izgovaraju zajedno, valja tako izricati da ih *suslavitelji izgovaraju tišim glasom*, a da se čuje glas glavnog misnika. Na taj način će narod lakše razabrati riječi” (*OURM* 170; usp. i *N* 143-4 (1978) t. 6a).

11. „Malo prije posvete može službenik, *ako je zgodno*, vjernike upozoriti znakom zvonca. Isto tako, prema običaju mjesta, može zvoniti zvonce *kod oba podizanja*” (*OURM* 109b).

12. „U *svim misama slobodno* je svećeniku *pjevati* one dijelove euharistijske molitve koji se prema obredu koncelebrirane mise mogu pjevati” (*RM* 28; usp. i *RM* 90, 104, 111, 120; također i *OURM* 108.)

13. Za vrijeme posvećenja misnici *ispruže desnu ruku prema kruhu i kaležu*, i to dok izgovaraju riječi Gospodinove *uključivo*: „Ovo činite meni na spomen” (usp. *OURM* 174c, 180c, 184c, 188c; *N* 143-4 (1978) t. 6b).

14. Posvećene prilike se podižu *objema* rukama.

15. Valja pripaziti da se izvještaj o Posljednjoj večeri s Gospodinovim riječima *razlikuje* od ostalog teksta ili u načinu izgovaranja ili u tempu izgovaranja; svakako se mora izgovoriti *jasno i razgovijetno* (usp. *RM* 104, 111, 120, 91).

16. Nakon „Tajna vjere” predviđena su *tri* podjednako sadržajna poklika naroda (usp. *RM* 93, 106, 113, 122). Veliko je osiromašenje bogatstva samog slavlja ako se upotrebljava samo jedan od njih.

17. Od posvete epikleze do uključivo poklika „Tajna vjere” *kleče* svi (i đakon) osim koncelebranta, izuzev kad to nije moguće (usp. *OURM* 21; *CE* 155; *N* 148 (1978) t. 1b).

18. *Spomen sveca dana ili zaštitnika* poželjan je u euharistijskoj molitvi i može se uvijek uzeti osim ako je totalno nepoznat pa bi izazvao čuđenje prisutnog naroda (usp. *N* 149 (1978) t. 16a, b).

19. *Završna doksologija* – koju izgovaraju samo glavni celebrant i suslavitelji a ne i narod, može se pjevati. (usp. *OURM* 178, 182, 186, 191; *RM* 100, 108, 116, 124; *N* 143-4 (1978) t. 7a, bc; *SC* 28.)

20. „Jaganjče Božji” intonira(ju) pjevač(i) ili narod, i više se puta ponavlja ako duže traje lomljenje kruha (kod većeg broja koncelebranata) (usp. *OURM* 56e, 113; *RM* 131; također i *N* 143-4 (1978) t. 8b). – Pri tom nema udaranja u prsa kao ni kod „Gospodine, nisam dostojan” (usp. *RM* 131, 133; *N* 148 (1978) t. 10b).

21. Molitvu „Gospodine Isuse Kriste” moli misnik odnosno samo glavni celebrant tiho stojeći uspravno, sklopljenih ruku na prsima (ne na oltaru). (Usp. *OURM* 114; *CE* 163; *OURM* 196; *RM* 132; *N* 148 (78) t. 13.)

22. Dok misnik (glavni celebrant) blaguje tijelo Kristovo, počne pričesna pjesma (usp. *RM* 137; *CE* 163), koju pjevaju (govore) pjevači, čitač ili vjernici (puk). Inače je govori misnik iza svoje pričesti a prije pričesti vjernika. (Usp. *OURM* 56i, 119; *CE* 163).

23. Đakon primi od misnika (glavnog celebranta) tijelo Kristovo tek nakon što su svi misnici blagovali tijelo Kristovo. Isto tako zadnji uzima i krv Kristovu (usp. *OURM* 199, 201, 204).

24. Pričest vjernicima dijeli u prvom redu glavni celebrant (usp. *OURM* 201a), kojemu mogu pomagati suslavitelji odnosno đakon ili akolit (usp. *OURM* 137, 146; *U* 31; *Nd* 10).

25. Neposredno prije pričesti svakog pričesnika onaj koji pričešćuje podigne malo hostiju, pokaže je svakom pojedinom pričesniku i kaže: Tijelo Kristovo. Pričesnik odgovori: Amen, i imajući pliticu ispod usta (osim ako se pričešćuje na ruku) primi svetotajstvo (usp. *OURM* 117, 244c, 245b, 246b, 247b).

– „Kad se vjernici pričešćuju stojeći, jako se preporuča da prilazeći u procesiji prije primanja sakramenta načine dužni poklon na zgodnom mjestu i u zgodno vrijeme, kako se ne bi ometalo prilaženje i odlaženje vjernika.” (*Nd* 11; usp. *OURM* 244c, 245b, 246b, 247b).

26. Poželjno je da vjernici prime tijelo Gospodnje od hostija posvećenih u istoj misi. (Usp. *OURM* 56h).

27. Čišćenje posuđa je uz bočnu stranu oltara, odnosno na stoliću – iza pričesti ili nakon otpusta naroda, a to obavlja svećenik ili đakon ili akolit (usp. *OURM* 120, 138, 206, 238.)

28. Nakon pričesti svi će neko vrijeme sjedeći (ali mogu i klečeći ili stojeći (*N* 100 (1974) str. 407) zahvaljivati Bogu u šutnji, pjevanjem himna, psalma ili druge pjesme zahvalnice (usp. *OURM* 23, 56j, 121; *RM* 139; *CE* 166; *Nd* 17).

29. Popričesna se pjeva odnosno čita *ispred sjedišta ili kod sredine oltara* (usp. *OURM* 122; *RM* 140; *CE* 167).

VI. Završni obred

1. „Misa se ne završava molitvom za blagoslov: („Neka *nas* blagoslovi...” ili „Blagoslovio *nas*...” (nego blagoslovom misnika (glavnog celebranta): „Blagoslovio *vas*...”, za što je on kod svećeničkog ređenja izričito ovlašten”. — „U neke dane i prigode prije tog obrasca blagoslova dolazi, prema propisima, drugi svečaniji obrazac blagoslova ili molitva nad narodom.” (*OURM* 124; usp. još i 57a; *RM* 142; *CE* 169; B.F.; usp. također *RM* str. 429-448; *N* 143-4 (1978) t. 9a, b, c.)

2. Poslije otpusta naroda misnik (glavni celebrant) i đakon *poljube* oltar, a sa svim ostalim koncelebrantima i službenicima načine *duboki naklon oltaru* — ako nema svetohraništa, odnosno pokleknu ako je svetotajstvo na njemu (usp. *OURM* 125, 208, 234; *RM* 144; *CE* 170).

VII. Po završetku mise

Po povratku u sakristiju svi učine zajednički naklon križu. Koncelebranti pozdrave glavnog celebranta, te otpočnu sa skidanjem liturgijskog odijela sa sebe. Ministranti (poslužnici) pomažu pri tom celebrantima, pospreme sve što je bilo upotrebljavano kod mise i sami odlože svoja liturgijska odijela na određena mjesta. Sve to se odvija u tišini i sabranosti kako dolikuje mjestu (sakristija) i vremenu (neposredno nakon mise) (usp. *CE* 170).

VIII. Zaključne napomene

1. Poželjno je da koncelebrirana misa bude *pjevana*, pogotovo ako je to i misa zajednice (u sjemeništu, samostanu i sl.). Svećenici koji spadaju u tu zajednicu, a imaju po službi obavezu misiti pojedinačno radi pastoralnog dobra vjernika *mogu* istog dana koncelebrirati i misu zajednice (usp. *OURM* 76). — Pjevanje mogu zadovoljiti i sami koncelebranti (usp. *OURM* 160).

2. „Ako u koncelebriranoj misi nema đakona ni drugih službenika, njihove dužnosti vrše neki od suslavitelja” (*OURM* 160).

3. „Na svagdane „kroz godinu” svećenik *može izabrati ili* misu dana *ili* misu neobaveznog spomendana što možda pada tog dana *ili* misu nekog sveca što je upisan u Martirologiju *ili* misu za različite potrebe *ili* zavjetnu...” (*kao i* obrazac) „prethodne nedjelje... (*ili*) koje druge nedjelje „kroz godinu”. (*OURM* 316c, 323).

4. „U svečanije se dane može upotrijebiti otmjenije ruho, pa i ako nije u boji dana” (*OURM* 309).